

Ars Organi 44 (1996) december, 45 (1997) március.

A folyóirat múlt évi utolsó számát Michael Heinemann írása vezeti be („Spiel und Gedanke”), melyben *Wolfgang Stockmeier* orgonaműveinek elemzését nyújtja.

Josef Burg írásában („Hundert Jahre Pariser Schola Cantorum”) a száz esztendővel ezelőtt, 1896. október 15-én megnyílt párizsi egyházzenei iskola, a *Schola Cantorum* történetét eleveníti fel, különös tekintettel annak orgonás vonatkozásaira. Az iskola alapítását két évvel megelőzte egy társaság létrejötte, mely Charles Bordes, Vincent d’Indy és Alexandre Guilmant vezetésével alakult a gregorián és a klasszikus vokálpolyfónia ápolására valamint a liturgikus orgonazene megreformálására. A kezdeti időkben e három muzsikus vezette a Schola-t is, d’Indy igazgatóként, Guilmant elnökként, Bordes pedig a vokális zene tanáraként. Bordes mint a St. Gervais-templom (François Couperin egykori szolgálati helye) kórusának vezetője 1895-től 1929-ig „La Tribune de St. Gervais” címmel folyóiratot adott ki, ezzel is támogatva az egyházzenei reformmozgalmat. A lap egyik 1900-ban megjelent számában olvashatók a Schola célkitűzései, melyeket a Sacra Rituum Congregatio 1894-es dekrétuma alapján dolgoztak ki. Ebben az orgonáról a következők olvashatók: a Schola a régi mesterek műveinek előadása mellett egy új, az egyházhoz méltó orgonazene, így elsősorban gregorián dallamok és hangnemek célszerű felhasználásával a kórusal váltakozó kompozíciók megalkotásán fáradozik. Fontos feladatának tekinti a régebbi és újabb mesterek ilyen műveinek kiadását, a darabok előadásával valamint az orgona történetével kapcsolatos írások publikálását. A folyóirat első évfolyamaiban Guilmant tanulmányai olvashatók Titelouze, Frescobaldi és Dandrieu műveinek előadásáról, az orgona liturgikus szerepéről; mellette André Pirro ír Bach koráljairól és Bach előtti mesterekről. A későbbiekben az orgonás cikkek inkább a hangszer építészetével és történetével foglalkoztak. Ezek közül kiemelkednek Amédée Gastoué írásai, aki 1907-től volt a lap főszerkesztője.

A Schola-ban az oktatás alsó- és felsőfokú kurzusokon folyt, az orgonajátékon kívül zenetörténetet, paleográfiát, összhangzattant, ellenpontot és zeneszerzést tanítottak. A hallgatók a sikeres záróvizsga után oklevelet kaptak. 1911-ben, Guilmant halála után Louis Vierne vette át a felsőbb orgonaosztályok oktatását. Az alsóbb osztályokban ezt a tárgyat Fernand de La Tombelle, Abel Decaux és Maurice Sergent tanította. D’Indy 1931-ben bekövetkezett halálát követően —személyes ellentétek miatt— az iskola rövidesen kettévált, a tanárok és hallgatók többsége az „École César Franck” megalakításával biztosította az oktatás eredeti célkitűzések szerinti folytatását. A II. világháború után az orgonaosztályokat Jean-Jacques Grunenwald majd Jean Langlais vezette, de mellettük számos más neves orgonista is tanított —illetve ma is tanít— itt, így Maurice Duruflé, André Fleury, Michel Chapuis, Gaston Litaize, François Henri Houbard, Philippe Lefebvre.

A ma ismét a Schola Cantorum nevet viselő iskolába —mely immár a tánc- és a színházi művészet oktatásával is foglalkozik— korhatár nélkül, valamennyi képzési fokra, a tanév bármely időszakában lehet jelentkezni. A felvételt kérőknek azonban vizsgáznia kell, s ennek alapján irányítják a képzettségének megfelelő osztályba. (További tájékoztatás az iskola titkárságán kérhető: 269, Rue St. Jacques, F-75005 Paris, tel.: 00 33 1 43 545674, fax: 43 29 78 70.)

Juri Sotow, orgonaépítéssel is foglalkozó taskenti építésztechnikus, a *FÁK tagállamaiban ma folyó orgonaépítő tevékenységről* számol be („Russischer Orgelbau kurz vor der Jahrtausendwende”). A tudósításból egy orgonaépítési hagyomány nélküli földrésznyi terület e tekintetben őskorinak nevezhető állapotait ismerhetjük meg: egymástól sok száz, sok ezer kilométerre megfelelő szakképzettség és anyagok nélkül tevékenykedő fanatikusok küzdelmeit egy-egy orgona felépítéséért. Az egykori Szovjetunió területén számottevő orgonaépítés csak a nyugati keresztény kultúrkörhöz tartozó balti államokban folyik.

Markus Rathey írása („Cavaillé-Coll und der skandinavische Orgelbau”) a francia romantika legjelentősebb orgonaépítőjének a skandináv orgonakultúrára gyakorolt hatását elemzi. Bár a párizsi cég csak egyetlen orgonát állított fel e területen (Koppenhága, Jesuskirche, 1890, II/20), stílusának számos vonása azonban több skandináv orgonaépítő munkásságában fölfedezhető. Közülük a legjelentősebb a svéd Per Larsson Åkerman (1826-1876), aki előbb E. A. Setterquisttel majd C. J. Lunddal dolgozott közös üzemben. Åkerman átvette Cavaillé-Coll legfőbb újításait, hangszereire számos átfújó fuvolát és trompette harmonique-ot diszponált, nagy redőnyművet valamint osztott szelládákat épített, nagyobb orgonáit pedig barker-szerkezettel látta el. Az Åkerman-cég működése révén a párizsi mester hatása századunk 30-as éveiiig érezhető a svéd orgonaépítésben. A francia szimfonikus orgonaépítési stílus a skandináv zeneszerzésre is hatással volt, több komponista, így Emil Sjörger, Gustaf Hägg és Otto Olsson is a francia romantikusok modorában alkotott.

Klaus Walter és Gert Rothe, tanulmányában, *Urban Kreutzbach* (1796–1868), egy jelentős *szászországi orgonaépítő* munkásságát vázolja föl. Kreutzbach 1828-ban nyitotta meg üzemét a Lipcse melletti Borna-ban, a műhely az alapító haláláig közel 100 orgonát készített. Ezek stílusa —a számos, XIX. századra jellemző vonás mellett— a szász Silbermann-hagyományt követi. Kreutzbach hangszereinek 60%-a maradt fenn napjainkig, ez kiváló minőségük egyik bizonyítéka. A műhelyben több, később híressé vált orgonaépítő is dolgozott, köztük Friedrich Ladegast és Carl Eduard Schubert.

Az „*Orgonaportré*” rovatban *három új orgonáról* olvashatunk; mindegyik a francia szimfonikus újromantika irányát követi, azonban valamennyit kiegészítették barokk felhangregiszterekkel is. Az első hangszert (III/40) a svájci Brig városka (Wallis kanton) jezsuita templomában egy helyi orgonaépítő, Hans Füglistler (Grimisuat/Sion) 1995-ben állította fel mechanikus csúszkaladás szerkezettel. Az új, ám neoklasszikus stílusú orgonaház mögött rejtőző szerkezet érdekessége, hogy a Cavaillé-Coll-féle „jeux de combinaison” kapcsolásához nem készült

külön szelepszekrény és játszómechanika. E regiszterek elkülönített bekapcsolását kettőzötten megépített és szintén mechanikusan működtethető csúszkájuk biztosítja.

Markus Zimmermann az Inn partján fekvő bajor kisváros, Simbach új orgonáját mutatja be. A Mária-templom hangszerét a passai Eisenbarth-üzem készítette. A francia, itáliai és délnémet orgonaházak főbb formaelemeiből megkomponált modern orgonaszekrény szintén egy 40 változatú hangszeret rejt.

A harmadik orgona ugyancsak a délnémet vidék egyik városában, Säckingen St. Fridolin-templomában, egy 1933-ból származó neobarokk homlokzat mögött épült fel (III/57, Klais/Bonn, 1993). Az orgona récit-je és pozitívműve is redőnyben áll; a récit három átfújó fuvolájához ugyancsak átfújó felhangregiszterek csatlakoznak, s hangsínpalettáját egy 16-8-4 lábas vonóskar is gazdagítja.

A *Gesellschaft der Orgelfreunde* lapjának idei első számát (45 [1997] március) egy délnémet tájegység, *Würzburg és környékének orgonaépítés-történeti összefoglalója* nyitja (Hermann Fischer: „Zur Orgellandschaft Mainfranken”). A német orgonás társaság idén július végén immár második alkalommal tartja e vidéken szokásos nyári találkozóját; az ebből az alkalomból született néhány oldalas ismertető hosszú adatsorai egy gazdag és színes orgonakultúrára hívják fel a figyelmet. A vidék orgonaépítészeti központja a XVI. század végétől a híres püspöki székváros, Würzburg volt. A XVIII. és XIX. század legjelentősebb orgonaépítő műhelyeit több nemzedéken át a Seuffert és a Schlimbach család vezette. A helyi orgonakészítő üzemeket csupán a XIX. század végén váltották fel a nagyipari mód-szerekkel termelő, hatalmas piacokat ellátó orgonagyárak.

Günter Seggermann írása („Die pneumatische Kastenlade des Heinrich Schmahl, gänzlich ohne Federdruck”) Heinrich Schmahlnak, a hamburgi Szent Jakab-templom egykori organistájának 1887-ben megjelent tanulmányát ismerteti. Schmahl —akinek sikerült megakadályoznia többek között saját temploma híres Schnitger-orgonájának teljes átépítését— értekezésében saját találmányát, a *rugók nélkül működő, kettős szelepezésű pneumatikus szekrényládát* írja le. A cikk végén Seggermann mintegy tucatnyi, a múlt század utolsó harmadában publikált, hangszer-történeti vonatkozású Schmahl-tanulmány jegyzékét is közli.

Ugyancsak Seggermann a szerzője a következő cikknek („Hollenbach-Orgeln in Norwegen”). Albert Hollenbach német orgonaépítő 1877-ben alapította üzemét Neuruppinban, egyike volt azon keveseknek, akik a századfordulói kitarítottak a csúszkaláda építése mellett. A műhelyből számos orgona került Norvégiába és Svédországba; Seggermann az előbbi helyen felállított 22 hangszer rövid leírását ismerteti.

Stephan Pollok tanulmányában egy *neobarokk* (1964, IV/42) és egy *utóromantikus orgona* (1929, II/21) nyolclábas princípálregisztereinek *hangspektrumát* hasonlítja össze. Az általánosan elterjedt nézetet cáfolva vizsgálatával bizonyítja, hogy az egyes korszakok regisztereinek hangzását nem lehet mindenestül és *a priori* „felhangdús” valamint „felhangszegény” kategóriákba beleygőmösölni.

Az analizált regiszterek közül ugyanis épp a romantikus principál hangja jóval elevenebb, színesebb, felhangokban gazdagabb volt, mint neobarokk társáé.

A „Tudósítások” rovatban a *GdO múlt nyári angliai találkozásjáról* és közgyűléséről olvashatunk beszámolót. A „Pipes of splendour” című útibeszámoló hosszasan sorolja az angol középkori városok, katedrálisok és az angol városi koncerttermek nyújtotta művészeti és zenei élményeket — a számos orgona mellett nem egyszer méltatva az *Evensong* nagyszerű hagyományát és gyakorlatát. Bár a szerzők (Christoph Grohmann és Bert Wisgerhof) nem fukarkodnak a dicsérő szóval az angol katedrális-orgonák szépségét ecsetelve, a warringtoni Parr Hall 1870-ben épült Cavaillé-Coll orgonájáról (III/48) mégis megállapítják: „Cavaillé-Coll nyelvregisztereinek természetes ragyogása és finom vonós alapjátékainak kantábilítása olyan szépséggel lett megalkotva, amelyre csak egy abszolút világklasszis orgonaépítő képes.”

A következő tudósításban Alfred Reichling a *naumburgi Szent Vencel-templom* 1746-ban épült híres *Hildebrand orgonájának* megkezdett restaurálásáról számol be. 1996 őszén elsőként a helyreállított hátpozitív szólalt meg, melynek 12 regiszteréből négy és fél változatot teljesen újonnan kellett elkészítenie a munkálatokat végző bautzeni Eule-cégnek.

Végül Hermann Fischer *egy új orgonát* (III/19) mutat be, melynek mind elhelyezése (a pozitív és a főmű a mellvédben álló iker-szelládára került), mind diszpozíciója (a mixtúrák teljes mellőzése) különleges.

Österreichisches Orgelforum 1995/2.

Az Osztrák Orgonafórum, az ugyanezen nevű egyesület folyóirata hosszabb ideje egyéves késéssel jelenik meg, az 1995-ös 2. szám 1996. decemberében került az előfizetőkhez.

Míg az előző két szám tematikus jellegű volt (ld. szemlénket lapunk III. évfolyamának 3. számában), addig a mostani kiadvány több témából közöl szakkikkekkel, sőt benne lapszemlét és recenziót is találunk.

Az első, húszoldalas tanulmányban Thomas Schmögner ismerteti *J. S. Bach írásmódjának és kottatírásának tanulmányozása* során szerzett tapasztalatait („Neue Wege zu Johann Sebastian Bach?”). Bár korunk a gondolatok írásbeli közléséhez már szinte kizárólag az írógépet és a számítógép egységesített — és semlegesített — betűtípusait használja, a kézírás azonban jóval több információt hordoz: a szöveg szavakban megfogalmazott tartalmán túl is tájékoztat a scriptor gondolatrendszeréről, szándékairól. Schmögner az Orgel-Büchleinből vett példákon mutatja be, miként tükrözi Bach írása a szerző személyiségét, világszemléletét és a lutheri teológiával való kapcsolatát.

Markus Rathey cikke („Mein Orgelspielplan im Jahre 1899”) az egykori falckensteini (Szászország) evangélikus orgonista, Hermann Louis Gruner *1899-es istentiszteleti napló*jának kivonatát közli, mely a liturgikus helyek szerint ponto-